

EXPOSITIO TEXTUS.

SED non esset laudabile homini, si ideo bene viveret, quia nemo male vivere suaderet. Videtur hoc esse falsum: quia tunc, si nec Angelus, nec homo peccasset, actus hominis laudabilis non fuisset, cum tunc nullus esset ad malum persuasor. Et dicendum, quod hoc non est intelligendum ita quod laus humani actus dependeat à suasionem mali, sed à potentia (1) resistendi suadenti; quæ potentia manifestari potuit, si tentatus fuisset, & vicisset. Unde signanter dicit: (2) Si ideo bene vivere posset: quia nemo male vivere suaderet: ut quasi causa bene vivendi ostendatur hoc quod nullus ad malum persuadet.

Et est gloriosius non consentire, quam tentari non posse. Videtur hoc esse falsum: quia cum Deus, & Angelus tentari non possint, aliquid esset in homine gloriosius quam in Deo. Et dicendum, quod hoc intelligendum est supposita conditione humanæ na-

turæ, per quam potest homo peccare, & non peccare. Vel exponatur ut primum.

Hanc autem scientiam homo peccando non perdidit. Videtur falsum: quia nunc non habemus cognitionem omnium rerum, sicut Adam habuit. Et dicendum, quod etiam ista scientia aliquo modo per peccatum diminuta est, sed non adeo quod per hoc homo à via salutis impediatur; & ideo in salutari doctrina de huiusmodi instruendus non erat.

Sed non habuit præscientiam eorum quæ futura erant. Videtur falsum: quia cum nos quorundam futurorum præscientiam habeamus, cognitio ejus fuisset imperfectior quam nostra. Sed dicendum, quod nos non cognoscimus futura, nisi prout quodammodo sunt præsentia in suis causis, quæ sunt determinatæ ad tales effectus, vel de necessitate, vel in majori parte; & sic etiam Adam in primo statu futurorum cognitionem habuit multo plenius quam nos; non tamen eorum quæ causas determinatas non habent sicut ea quæ ex libero arbitrio dependent ut casus suos.

DISTINCTIO XXIV.

De gratia hominis, & potentia ante peccatum.

Nunc diligenter investigari oportet, quam gratiam, vel potentiam habuit homo ante casum, & utrum per eam potuerit stare, vel non. Sciendum est igitur, quod homini in creatione, sicut de Angelis diximus, datum est per gratiam auxilium, & collata est potentia per quam poterat stare, idest non declinare ab eo quod acceperat; sed non poterat proficere intantum ut per gratiam creationis sine alia mereri salutem ab eo quod acceperat; sed non poterat proficere intantum ut per gratiam creationis sine alia mereri salutem ab eo quod acceperat. Poterat quidem per illud auxilium gratiæ creationis resistere malo, sed non perficere bonum. Poterat tamen per illud bene vivere quodammodo, quia poterat vivere sine peccato. Sed non poterat sine alio gratiæ adjutorio spiritualiter vivere, quo vitam mereretur æternam. Unde Augustinus in Enchir. cap. cviii. Sic factus est homo rectus, ut & manere in ea rectitudine posset, non sine divino adjutorio, & suo fieri per se. Utrumlibet horum elegeret, Dei voluntas fieret vel ab illo, vel de illo. Et quia suam maluit facere voluntatem quam Dei, de illo facta est voluntas Dei. Item in eodem Lib. cap. cv. Sic oportebat prius hominem fieri, ut & bene posset velle, & male: nec frustra, si bene; nec impune, si male. Idem quoque in Libro de correctione & gratia ait: Si hoc adjutorium vel Angelo, vel homini, cum primum facti sunt, defuisset; quoniam non talis natura facta erat ut sine auxilio posset manere si vellent; non utique sua culpa cecidisset. Defuisset quippe adjutorium, sine quo manere non posset. Idem ibid. cap. xi. Dederat Deus homini bonam voluntatem: in illa quippe eum fecerat rectum. Dederat adjutorium, sine quo non posset in ea manere, si vellent, & per quod posset. Ut autem hoc vellent, in ejus dimisit arbitrio. Idem in eodem (a) Lib. & cap. Acceperat posse, si vellent; sed non habuit (3) velle quod posset: nam si habuisset, perseverasset. His testimoniis evidenter monstratur quod homo rectitudinem, & bonam voluntatem in creatione accepit, atque auxilium quo stare poterat. Alioquin non sua culpa videretur cecidisse.

Qualis fuerit illa rectitudo, & bonitas voluntatis, in qua creatus est.

SED quomodo rectam, & bonam voluntatem habuit homo, si per eam nec mereri vitam valuit, nec in ea stare voluit? Quia nec aliquid mali ea tunc volebat, & ad tempus stare voluit, sed non perseveranter; & ideo recta, & bona fuit tunc voluntas hominis.

(4) Objectio contra illud quod dictum est, hominem non potuisse proficere.

AD hoc autem quod diximus, hominem non potuisse proficere, vel mereri per gratiam creationis, solent opponi sic. Per illud auxilium gratiæ creationis potuit stare in bono quod acceperat. Potuit ergo resistere tentationi. Sed resistere tentationibus, atque suggestionibus malis, meritum est, ac bonum remunerabile: omne autem bonum meritum profectus est. Per gratiam igitur creationis proficere potuit, si adfectione alterius gratiæ. Ad quod dicimus, quia resistere malo, & non consentire tentationi, non fecisset illi meritum, etsi non consensisset: quia nihil in eo erat quod ad malum impelleret; sicut Angelis qui non ceciderunt, nec fuit meritum quod steterunt, idest quod non corruerunt. Nobis autem meritum est aliquando,

(1) Al. resistendi; suadendique in potentia &c. (2) Al. Et ideo &c. (3) Al. posse quo vellent. (4) Al. omittebat hic titulus: item al. ad marginem tamen notabatur. Objectio contra prædicta.

Ex Edit. P. Nicol. (a) Hæc apud Augustinum præcedentibus præmittuntur, ut & paullo aliis verbis, & alia serie, sed præsertim quæ ad sequentem appendicem pertinent, & quæ partim ex cap. xi. hic notato, partim ex xii. colligi possunt.

do, si malum non facimus, sed resistimus, ibi dumtaxat ubi causa subest quæ nos facere id movet: quia ex peccati corruptela proni sunt ad lapsum gressus nostri: ubi autem non intervenit causa nos ad malum impellens, non meremur, si ab eo declinamus. Declinare enim à malo semper vitat poenam, sed non semper meretur palmam. (b)

De adjutorio homini in creatione dato, quo stare poterat.

HIC considerandum est, quod fuerit illud adjutorium homini datum in creatione, quo poterat manere, si vellent. Illud utique fuit libertas arbitrii ab omni labe, & corruptela immunis, atque voluntatis rectitudo, & omnium naturalium potentiarum animæ sinceritas, atque vivacitas. (5) Liberum vero arbitrium est facultas rationis, & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente: & dicitur liberum quantum ad voluntatem, quæ ad utrumlibet flecti potest; arbitrium vero quantum ad rationem, cujus est facultas, vel potentia illa, cujus etiam est discernere inter bonum & malum: & aliquando quidem discretionem habens boni & mali, quod malum est eligit, aliquando vero quod bonum est; sed quod bonum est, nisi gratia adjuta non eligit, malum vero per se eligit. Est enim in anima rationali voluntas naturalis, qua naturaliter vult bonum, licet tenuiter, & exilliter, nisi gratia juvet; quæ adveniens juvat eam, & erigit, ut efficaciter velit bonum; per se autem potest velle malum efficaciter. Illa igitur rationalis animæ potentia qua bonum, vel malum velle potest, utrumque discernens, liberum arbitrium nuncupatur: quod bruta animalia non habent, quia ratione carent; habent tamen sensum, & appetitum sensualitatis.

Quod bruta animalia non habent liberum arbitrium, sed appetitum sensualitatis.

EST enim sensualitas quædam vis animæ inferior, ex qua est motus qui intenditur in corporis sensus, atque appetitus rerum ad corpus pertinentium. Ratio vero est vis animæ superior, quæ, ut ita dicamus, duas habet partes, vel differentias, superiorem, & inferiorem. Secundum superiorem supernis conspiciendis, vel consulendis intendit; secundum inferiorem ad temporalium dispositionem (6) conspiciat. Quidquid ergo in anima nostra nobis considerantibus occurrit quod non sit commune cum bestiis, ad rationem pertinet; quod autem in ea (7) reperis commune cum bestiis, ad sensualitatem pertinet: & ubi nobis gradatim in consideratione partium animæ progredientibus, primum aliquid occurrit quod non est commune cum bestiis, ibi incipit ratio. Hæc autem Augustinus docet in XII. Libro de Trinit. cap. i. ita dicens. Videamus ubi sit quasi quoddam hominis interioris, exteriorisque confinium. Quidquid enim habemus in animo commune cum pecore, recte dicitur ad exteriorem hominem pertinere. Non enim solum corpus hominis exterior deputatur; sed adjuncta quadam vita sua, qua compages corporis, & omnes sensus vigent, quibus instructus est ad exteriora sentienda. Et cap. viii. Ascendentibus igitur introrsum quibusdam gradibus considerationis per animæ partes, ubi incipit aliquid occurere quod nobis non sit commune cum bestiis, ibi incipit ratio, ubi homo interior jam possit agnosci. Et cap. i. Rationis autem pars superior æternis rationibus conspiciendis, vel consulendis adhaerescit; portio inferior ad temporalia gubernanda deflectitur: & illa rationis intentio qua contemplantur æterna, sapientiæ deputatur; illa vero qua bene utimur rebus temporalibus, scientiæ deputatur. Et cap. iv. Cum vero disserimus de natura mentis humanæ, de una quadam re disserimus, nec eam in hæc duo quæ commemoravimus, nisi per officia geminamus. Et cap. i. Carnalis autem, vel sensualis animæ motus, qui in corporis sensus intenditur, nobis cum pecoribus communis est, qui seclusus est à ratione sapientiæ; rationi autem scientiæ vicinus est.

Quod talis est ordo peccandi, vel cadendi in nobis, qualis fuit in primis hominibus.

Illud quoque præmittendum non est, quod talis nunc in unoquoque homine est ordo tentationis, & progressio, qualis tunc in primis præcessit parentibus: ut enim tunc serpens mulieri malum suasit, ipsaque consensit, deinde viro suo dedit, sicque consummatum est peccatum; ita & nunc in nobis pro serpente est sensualis motus animæ, pro muliere inferior portio rationis, pro viro superior rationis portio: & hic est vir, qui secundum Apostolum dicitur imago, & gloria Dei; & illa est mulier, quæ secundum eundem dicitur gloria viri. Atque inter hunc virum & hanc mulierem est velut quoddam spirituale conjugium naturalisque contractus, quo superior rationis portio quasi vir debet præesse, & dominari; inferior vero quasi mulier debet subesse, & obedire. Ideo vir secundum Apostolum non debet habere velamen, sed mulier. Et sicut in cunctis animalibus non est repertum homini adjutorium simile sibi, sed de illo sumptum quod ei formaretur in conjugium; ita in partibus animæ quas cum pecoribus habemus communes, nullum menti nostræ simile est adjutorium. Unde Augustinus in eodem Lib. XII. de Trinit. cap. vii. Illud nostrum quod in actione temporalium tractandorum ita versatur, ut non sit nobis commune cum pecore, rationale est quidem; sed ex illa rationali mente qua subhæremus intelligibili, & incommutabili veritati, tamquam ductum, & inferioribus tractandis, gubernandisque deputatum est. Sicut enim in omnibus pecoribus non est inventum viro adjutorium simile illi, nisi de illo detractum quod ei in conjugium formaretur; ita menti nostræ, qua supernam consulimus veritatem, nullum est ad usum temporalium rerum, quantum naturæ hominis satis est, simile adjutorium ex animæ partibus quas communes cum pecoribus habemus. Ideoque rationale nostrum non ad unitatis divortium separatum, sed in auxilium societatis quæ, si derivatum (8) in sua disparitur officia. Et sicut una caro est duorum in masculino, & in femina; sic intellectum nostrum, & actionem, sive rationem, & appetitum rationalem, vel si aliquo modo significan-

(5) Nicolai alium instituit paragraphum, titulum hunc præmittendo, De libero arbitrio: quod idem Magistri textus habet. (6) Al. prospicit. (7) Al. repereris. (8) Al. in suo disparitur officio.

Ex Edit. P. Nicol. (b) Usurpatum ex Glossa super illud monitum.

...tius dici possunt, una mensura natura complectitur, ut sicut de illis dictum est, Gen. 11. 24. Erunt duo in carne una; sic de his dici possit: Duo in mente una. Bece ex his verbis intelligi potest qualiter in anima hominis existat imago illius conjugii, & qualiter in singulis nostrum spiritualiter sint illa tria, scilicet vir, mulier, serpens.

Qualiter per illa tria in nobis consummetur tentatio.

Nunc superest ostendere, quomodo per illa tria in nobis consummetur peccatum: ubi agnosci poterit, si diligenter intendatur, quid sit in anima mortale, vel veniale peccatum: ut enim ibi serpens persuasit mulieri, & mulier viro; ita & in nobis sensualis motus, cum illecebram peccati conceperit, quasi serpens suggerit mulieri, scilicet inferiori parti rationis, idest rationi scientiae: quae si consenserit, illecebra, mulier edit cibum vetitum. Post de eodem dat viro, cum superiori parti rationis, idest rationi sapientiae, eandem illecebram suggerit: quae si consentit, tunc vir etiam cum femina cibum vetitum gustat. Si ergo in motu sensuali tantum peccati illecebra teneatur, veniale, ac levissimum est peccatum. Si vero inferior pars rationis consenserit, ita ut sola cogitationis delectatione sine voluntate perficiendi teneatur, mulier sola manducavit, non vir; cujus auctoritate cohibetur voluntas, ne ad opus usque perveniat. Si vero adsit plena voluntas perficiendi, ut si adsit facultas, ad effectum perducatur; vir quoque manducat: quia superior pars rationis illecebrae consentit: & tunc est damnabile, & grave peccatum. Quando autem mulier sine viro gustat, aliquando est mortale, aliquando veniale peccatum. Ut enim dictum est, tunc mulier sine viro gustat, cum ita delectatione cogitationis peccatum tenetur, ut faciendum non decernatur; vel cum quidam terminus, & mensura peccato adhibetur a viro, ut non liceat mulieri effrenata libertate in peccatum progredi. Si ergo peccatum non diu teneatur in delectatione cogitationis; sed statim ut mulierem tetigit, viri auctoritate repellatur, veniale est. Si vero diu in delectatione cogitationis teneatur, etsi voluntas perficiendi desit, mortale est: & pro eo damnabitur simul vir, & mulier, idest totus homo: quia tunc vir non sicut debuit mulierem cohibuit: unde potest dici consensisse.

Repetitio summam perstringens.

Itaque, ut breviter summam perstringam, quando peccatum ita in anima concipitur ut illud facere disponat, vel etiam perficiat, aliud frequenter, aliud semel, vel etiam quando cogitationis delectatione diu tenetur, mortale est. Cum vero in sensuali motu tantum est, ut praediximus, tunc levissimum est peccatum: quia ratio tunc non delectatur. Ideo autem supra dixi, aliud frequenter, aliud semel: quia ut quibusdam placet, quaedam sunt quae si tantum semel fiunt, vel facienda disponantur, damnant; quaedam vero non nisi saepius fiunt, vel facienda decernantur, ut de otioso verbo, & hujusmodi. Haec autem Augustinus in XII. Lib. de Trin. cap. xii. tradit ita. Sicut in illo conjugio primorum hominum, serpens manducandum persuasit; mulier autem non manducavit sola, sed viro suo dedit, & simul manducaverunt: ita & in quodam secreto conjugii, quod in uno homine geritur, & dignoscitur, cum rationi scientiae, quae in rebus temporalibus agendis ratiocinandi vivacitate versatur, animalis sensus ingerit, quamdam illecebram, tunc velut serpens alloquitur feminam. Huic autem illecebrae consentire, de ligno verito est edere. Sed iste consensus si sola cogitationis delectatione contentus est, superiori vero auctoritate ita retinentur membra ut non exhibeantur arma iniquitatis peccato; sic habendum aestimo, velut si lignum vetitum mulier sola comederit. Si autem in consensu illo ita decernitur quodque peccatum, ut si potestas sit, etiam opere impleatur; intelligenda est mulier dedisse viro suo simul edendum illicitum cibum: neque enim potest peccatum, non solum cogitandum suaviter, verum etiam perpetrandum, efficaciter mente decerni, nisi & illa mentis intentio, penes quam summa potestas est membra in opus movendi, vel ab opere cohibendi, malae actioni cedat. Nec sane cum sola cogitatione mens oblectatur illicitis, non quidem decernens esse faciendum, tenens tamen, & volens, idest delectans libenter, quae statim ut attigerunt animum, respici debere; negandum est esse peccatum: sed longe minus, quam si & opere statuatur implendum, & ideo de talibus quoque cogitationibus venia petenda est, peccusque percutiendum, & dicendum: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Neque enim, sicut in illis duobus primis hominibus personam suam quisque portabat; & ideo si sola mulier cibum illicitum edisset, sola utique mortis supplicio plecteretur: ita potest dici in homine uno, si delectationibus illicitis, a quibus continuo se deberet avertere, cogitatio libenter sola pascatur, nec faciendum decernantur mala, sed tantum suaviter in recordatione teneantur, quasi mulierem sine viro posse damnari. Absit hoc credere. Hic quippe una persona est, unus homo est, totusque damnabitur, nisi haec quae sine voluntate operandi, sed tamen cum voluntate animum talibus oblectandi, solius cogitationis sentiuntur esse peccata, per mediatoris gratiam remittantur. Idem quoque in Lib. contra Manichaeos de Genes. Lib. II. cap. xiv. de hoc eodem sic ait. Apostolus dicit, Ephes. 11. 2. Secundum principem potestatis aeris huius, spiritus qui nunc operatur in filiis diffidentiae. Numquid ergo visibiliter eis apparet, aut quasi corporis locis accedit ad eos, & operatur? Sed miris modis per cogitationem suggerit quidquid potest: quibus suggestionibus resistendum est. Non enim ignoramus astutias ejus. Quomodo enim accessit ad Judam quando ei persuasit ut Dominum traderet? Numquid in locis, aut per hos oculos ei visus est? Sed utriusque, ut dictum est, in cor ejus intravit. Repellit autem illum homo, si paradisum mentis custodiat. Posuit enim hominem Deus in paradiso, ut operaretur, & custodiret. Quia, sicut Ecclesiae dicitur in Canticis Canticorum, hortus conclusus, fons signatus: quo utique non admittitur perversitatis ille persuasor; sed tantum per mulierem decipit. Non enim etiam ratio nostra deduci potest ad consensum peccati, nisi cum delectatio mota fuerit in illa parte animi quae debet obtemperare rationi, tamquam rectori viro. Etiam in unoquoque nostrum nihil aliud agit nunc, cum ad peccatum quisque dilabitur, quam tunc actum est in illis tribus, serpente, muliere, & viro. Nam primo fit suggestio, sive per cogitationem, sive per sensus cor-

(9) Al. conceptus. (10) Vulgata in filios.

poris, vel videndo, vel tangendo, vel audiendo, vel gustando, vel olfaciendo: quae suggestio cum facta fuerit, si cupiditas nostra non moveatur ad peccandum, excluditur serpentis astutia; si autem mota fuerit, quasi jam mulieri persuasum erit. Sed aliquando ratio viriliter etiam commotam cupiditatem refraxerat, atque compescit: quod cum fit, non labitur in peccatum; sed cum aliqua luctatione coronatur. Si autem ratio consentiat, & quod libido commoverit, faciendum esse decernat; ab omni beata vita, tamquam de paradiso, expellitur homo. Jam enim peccatum imputatur, etiam si non subsequatur factum, quando rea teneatur (11) in consensione conscientia. (12) Haec de animae partibus interserimus ut ipsius animae natura plenius cognosceretur, & secundum quam sui portionem in ea sit liberum arbitrium, intelligatur, scilicet secundum rationem, qua omne mortale peccatum geritur, sed non omne veniale, illud scilicet (13) quod in solo intuitu, vel motu sensualitatis existit.

Quod sensualitas saepe in Scriptura aliter quam supra accipitur, scilicet ut inferior portio rationis, ejus nomine intelligatur.

NON est autem silentio praetereundum, quod saepe in Scriptura nomine sensualitatis non id solummodo disponi intendit, intelligitur. Quod diligens lector in locis Scripturae, ubi de ipsa fit mentio, viderit diligenter annotet.

DIVISIO PRIMAE PARTIS TEXTUS.

Postquam determinavit de scientia quam homo in primo statu habuit, hic incipit determinare de potentia naturali, per quam peccatum vitare poterat: & dividitur in duas partes. In prima parte ostendit quod homo habuit naturalem potentiam, per quam poterat peccatum vitare; in secunda ostendit (14) quae fuerit illa potentia, ibi: Hic considerandum est quod fuerit illud adiutorium homini datum in creatione quo poterat manere, si vellet. Circa quod movet duas dubitationes. Prima ibi: Sed quomodo rectam, & bonam voluntatem habuit homo, si per eam nec mereri vitam valuit, nec in ea stare voluit? Secunda ibi: Ad hoc autem quod diximus... solet opponi sic.

Hic considerandum est, quod fuerit illud adiutorium homini datum. Hic ostendit quae fuerit illa potentia naturalis; & dicit quod liberum arbitrium: & dividitur in partes duas. In prima ostendit quid sit liberum arbitrium; in secunda ostendit quasdam liberi arbitrii conditiones, xxv. dist. ibi: Jam ad propositum redeamus. Prima dividitur in duas. In prima determinat quid est liberum arbitrium; in secunda notificat quasdam vires animae, ut ostendat in quibus liberum arbitrium contineatur, ibi: Est enim sensualitas quaedam vis animae inferior, ex qua est motus qui intenditur in corporis sensus, atque appetitus rerum ad corpus pertinentium. Circa primum duo facit. Primo ostendit quod illa potentia qua peccato resistere potuit, est liberum arbitrium; secundo diffinit ipsum, ibi: Liberum vero arbitrium est facultas rationis, & voluntatis, qua bonum eligitur gratia assistente, vel malum eadem desistente.

Est enim sensualitas &c. Hic notificat quasdam potentias animae. Et circa hoc duo facit. Primo notificat eas: secundo ostendit qualiter in eis potest esse peccatum, ibi: Illud quoque praetermittendum non est &c.

QUESTIO I.

ET prima pars cum praecedentibus est praesentis lectionis, circa quam duo quaeruntur. Primo de libero arbitrio. Secundo de virtutibus libero arbitrio annexis.

(11) Al. in confessione. (12) Nicolai ex Magistri textu alium paragraphum instituens, hunc apponit titulum: Quare de partibus animae haec dixit. (13) Al. quod in suo motu. (14) Al. quae sunt illae. Ex Edit. P. NICOL. (a) Sub nomine consensus voluntarii Lib. de Grat. & lib. arbit. cap. 1. (b) Non super Psal. Lxx. ut fictitiae prius ad marginem, sed in Enchirid. cap. xxx.